

*Вальченко О.І., канд. військ. наук, доц., НУЦЗУ,
Соколов В.В., канд. мед. наук, доц., НУЦЗУ*

**МЕТОД ВИЯВЛЕННЯ УРАЖАЮЧОЇ ДІЇ СПАЛАХУ
ГАЗОПОВІТРЯНОЇ СУМІШІ, ЩО МОЖЕ УТВОРИТИСЯ
У ЖИТЛОВИХ ТА ПРОМИСЛОВИХ СПОРУДАХ
У РЕЗУЛЬТАТІ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ**

(представлено д-ром техн. наук Туркінім І.Б.)

Пропонується методичний підхід для оцінки уражаючої дії на людей та споруди спалаху газоповітряної суміші, заснований на виборі та виявленні характеристик і енергетичних параметрів, що впливають на потужність уражаючої дії спалаху газоповітряної суміші

Ключові слова: уражаюча дія, газоповітряна суміш, високотемпературні поля

Постановка проблеми. Аналіз статистичних даних пожеж та вибухів, які відбулися у результаті спалаху газу або газоповітряної суміші, що утворилися у результаті надзвичайної ситуації у житлових та промислових спорудах свідчить, що у останні роки такі події відбуваються досить часто і їхня кількість тільки зростає. Як результат, руйнуються споруди та гинуть люди, що підтверджує необхідність проведення досліджень з метою прогнозування характеру уражаючої дії високотемпературних полів за допомогою функцій ураження, пов'язуючих ймовірність теплового ураження людей з величиною теплових потоків, режимом їх надходження і тривалістю дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз ряду публікацій [1-3], питання ймовірнісної оцінки ступеня ураження людей у результаті пожеж та вибухів у літературних джерелах проаналізовано та відображено на відносно достатньому рівні. Питання визначення ймовірності ураження людей у закритих спорудах і спорудах, у яких є розвантажувальні отвори із урахуванням енергетичних параметрів повітряної ударної хвилі, що надає значний вплив на уражаючу дію, відображено недостатньо.

Постановка завдання та його вирішення. Метою статті є дослідження та оцінка уражаючої дії на людей та споруди спалаху

Метод виявлення уражаючої дії спалаху газоповітряної суміші, що може утворитися у житлових та промислових спорудах у результаті надзвичайної ситуації

газу або газоповітряної суміші, заснованих на виборі та виявленні характеристик і енергетичних параметрів, що впливають на потужність уражаючої дії спалаху газоповітряної суміші.

Високотемпературні поля (ВТП) являють собою суцільну об'ємну зону, яка утворюється при інтенсивному горінні газоповітряної суміші в приземному шарі повітря або при змиканні полум'я окремих осередків горіння. Основним уражаючим фактором (УФ) при дії ВТП є тепловий вплив променистих і конвективних теплових потоків від зони суцільного полум'я.

ВТП характеризується просторовими (лінійні розміри, об'єм зони горіння), часовими (час існування) і енергетичними (сумарний імпульс теплової енергії, тепловий потік) параметрами, причому внаслідок динамічності процесів, що протікають у ВТП, просторові та енергетичні характеристики є функціями часу, тобто процесами нестационарними.

Прогнозування характеру уражаючої дії ВТП може здійснюватися за допомогою функцій ураження, які пов'язують ймовірність теплового ураження людей з величиною теплових потоків, режимом їх надходження і тривалістю дії.

Для умов короткочасного впливу на шкіру теплових потоків оцінку ймовірності ураження шкірних покривів у високотемпературних полях можна провести за величиною імпульсу теплової енергії. Ймовірність температурних уражень шкіри 1, 2, 3 ступеня в залежності від величини падаючого імпульсу теплової енергії описується інтегральною функцією нормального розподілу [1, 2]

$$P(U_{m.e}) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} \int_0^{U_{m.e}} \exp\left(-\frac{(U_{m.e} - U_{(0,5)})^2}{2\sigma^2}\right) dU_{m.e}, \quad (1)$$

де $U_{m.e}$ – значення імпульсу теплової енергії; $U_{(0,5)}$ – величина імпульсу теплової енергії, що викликає опік не нижче заданого ступеня з ймовірністю 0,5; σ – середнє квадратичне відхилення уражаючого значення імпульсу теплової енергії.

Профіль імпульсів теплової енергії в зоні дії одиночних джерел газоповітряної суміші знаходиться по залежності [1]

$$U_{m.e}(t) = 3,875U_{m.e.sp} \left(\exp\left[-\left(\frac{R}{R_m}\right)^2\right] - 0,368 \right),$$

де R – відстань від центру джерела, м; R_m – радіус максимального теплового впливу, м; $U_{m.e.sp}$ – тепловий імпульс, усереднений по площі теплового впливу, кДж/м².

Залежність (1) має обмежену область застосування, тому що в ній не враховується час впливу теплових потоків. Ймовірність технічного опіку шкіри (ймовірність ураження людей різного ступеня тяжкості), що враховує як величину імпульсу теплової енергії, так і час впливу теплових потоків можна визначити за залежністю [1]

$$P(U_{m.e}, t) = 1 - \exp \left[- \left(\frac{U_{m.e}}{1,123 U_{0,5} t^{0,28}} \right)^{2,538} \right],$$

де $U_{0,5}$ – імпульс теплової енергії, що викликає термічний опік з ймовірністю 0,5 за час $t = 1$ с; t – час впливу теплових потоків, с.

Величина $U_{0,5}$ (умова утворення опіків з ймовірністю 0,5) стосовно падаючого теплового потоку визначається значенням константи у рівняннях:

$$\text{опіки 1 ступеня } gt^{0,72} = 80 \text{ кДж / м}^2;$$

$$\text{опіки 2 ступеня } gt^{0,72} = 135 \text{ кДж / м}^2;$$

$$\text{опіки 3 ступеня } gt^{0,72} = 210 \text{ кДж / м}^2.$$

Використання методу енергетичної подоби і теорії розмірностей дозволяють визначити енергетичні параметри ВТП, що утворюються в результаті горіння та вибуху газоповітряної суміші. У цьому випадку величина сумарного поглинутого імпульсу теплової енергії визначається системою рівнянь з використанням маси газоповітряної суміші і теплоти її вибуху [1]

$$\bar{U}_{сум} = 2,53 \left(1 + 1387 \bar{R}^2 \right)^{-1} + U_t, \text{ при } \bar{R} < 0,072;$$

$$\bar{U}_{сум} = 1,5 + U_t - \left(\bar{R} - 0,072 \right) \left(13,2 + 4,5 \times 10^{20} \frac{Q - Q_0}{Q^4} \right),$$

$$\text{при } 0,072 \leq \bar{R} \leq 0,119;$$

$$\bar{U}_{сум} = 2,53 \left(1 + 1387 \bar{R}^2 \right)^{-1}, \text{ при } \bar{R} > 0,119,$$

де $\bar{U}_{\text{сум}} = \frac{U_{\text{сум}}}{E^{1/3} Q^{1/3}}$ – приведений сумарний імпульс теплової енергії;

$\bar{R} = \frac{RQ^{1/3}}{E^{1/3}}$ – приведений радіус, м; $U_t = 2,3 \times 10^2 \frac{Q - Q_0}{E^4}$ – приведений імпульс теплової енергії, який передається шляхом конвекції, Дж/м²; $E = Q_{\text{nm.еф}} M_{\text{гс}}$ – теплота, що виділяється при вибуху газоповітряної суміші; $M_{\text{гс}}$ – маса газоповітряної суміші; Q – середня температура ВТП, К; Q_0 – початкова температура поверхні об'єкта, що уражається.

Найбільш загальною і універсальною характеристикою повітряної ударної хвилі (ПУХ), що надає значний вплив на уражаючу дію є питома енергія (E_{nm}), яка уявляє з себе сумарну питому надлишкову механічну енергію повітряних потоків, які прийшли слідом за фронтом ПУХ. У загальному випадку для однієї ПУХ питома енергія визначається за формулою [1, 2]

$$E_{\text{nm}} = \int_0^{t^+} \frac{P(t)U(t)}{k-1} dt + \int_0^{t^+} \frac{\rho(t)U(t)}{2} dt, \quad (2)$$

де $P(t)$ і $\rho(t)$ – надлишковий тиск і щільність повітря в залежності від часу; $U(t)$ – масова швидкість повітря; t^+ – тривалість фази стиснення ПУХ; k – показник ударної адіабати повітря.

Розрахунок величини ефективною питомою енергії ПУХ можна провести за наближеними залежностями, отриманими інтерполяцією результатів чисельного інтегрування рівняння (2)

$$E_{\text{еф. nm}} = \begin{cases} 8,8(P_{\phi} 10^{-5})^{1,66} t^+, \text{ при } 0,1 \times 10^5 < P_{\phi} \leq 1,5 \times 10^5, \text{ Па,} \\ (-11,35 + 19,25[P_{\phi} 10^{-5}]) t^+, \text{ при } 1,5 \times 10^5 < P_{\phi} \leq 8 \times 10^5, \text{ Па,} \\ 17,83(P_{\phi} 10^{-5}) t^+, \text{ при } 8 \times 10^5 < P_{\phi} \leq 14 \times 10^5, \text{ Па,} \\ -50,38 + 21,44(P_{\phi} 10^{-5}) t^+, \text{ при } 14 \times 10^5 < P_{\phi} \leq 20 \times 10^5, \text{ Па.} \end{cases}$$

Дещо інший вигляд рівнянь може бути отриманий на основі чисельного інтегрування рівняння (2) за методом Сімпсона. При цьому параметр k визначається за отриманим на основі регресивного аналізу даних Станюковича [4] і Бейкера [5] рівнянням

$$k = 1,402 - 1,49 \times 10^{-3} \overline{P}_\phi.$$

Шляхом інтерполяції результатів чисельного інтегрування можна отримати залежності що дозволяють визначати значення ефективної питомої і сумарної питомої енергій ПУХ (в кДж/м²) [1]

$$E_{e.nm} = \left[20,71 \overline{P}_\phi \exp \left(-0,58 \overline{P}_\phi \right) \right] t^+, \quad \text{при } \overline{P}_\phi < 1,0;$$

$$E_{e.nm} = \left[-8,52 + 24,74 \overline{P}_\phi - 2,05 \overline{P}_\phi^2 + 0,18 \overline{P}_\phi^3 - 3,86 \times 10^3 \overline{P}_\phi^4 \right] t^+, \\ \text{при } 1,0 \leq \overline{P}_\phi \leq 20.$$

$$E_{nm} = \left[20,71 \overline{P}_\phi \exp \left(-0,46 \overline{P}_\phi \right) \right] t^+, \quad \text{при } \overline{P}_\phi \leq 1,0;$$

$$E_{nm} = \left[-10,52 + 29,82 \overline{P}_\phi - 1,43 \overline{P}_\phi^2 + 0,19 \overline{P}_\phi^3 - 3,98 \times 10^3 \overline{P}_\phi^4 \right] t^+, \\ \text{при } 1,0 \leq \overline{P}_\phi \leq 20.$$

Запропонований метод дозволяє з достатньою для інженерних розрахунків точністю визначати параметри ПУХ, що генеруються при вибуху газоповітряної суміші.

Більш універсальним є підхід, який полягає в тому, що в якості основної характеристики ПУХ, яка визначає ефект первинного ураження людей приймається ефективна питома енергія [1]. Функція ураження людей при дії ПУХ представляється у вигляді розподілу Вейбуллі

$$P = 1 - \exp \left[- \left(\frac{E_{e.nm}}{K_v b} \right)^c \right],$$

де P – ймовірність ураження людей; $E_{e.nm}$ – ефективна питома енергія ПУХ, що впливає безпосередньо на людей; b – параметр масштабу; c – показник форми; K_v – емпіричний коефіцієнт орієнтації людей ($K_v = 1$ для положення лежачи боком до фронту ПУХ, $K_v = 2,5$ для положення лежачи головою до фронту ПУХ і $K_v = 0,5$ для положення стоячи обличчям до фронту ПУХ).

Проте, наявність в споруді навіть невеликого розвантажувального отвору (вікна, дверей та ін.) істотно впливає на ударно-

хвильове поле (УХП), в порівнянні із замкнутим об'ємом. Параметрична функція ураження людей усередині споруди має вигляд [1, 2]

$$P = 1 - \exp \left[- \left(\frac{E/V}{b} \right)^c \right],$$

де E/V – питома об'ємна енергія УХП, кДж/м³; V – внутрішній об'єм споруди, м³; b , c – параметри функції ураження ($b = 50$ кДж/м³, $c = 2,85$).

Висновки. Таким чином, на основі даного методу стає можливим визначення рівнів ймовірності ураження людей у результаті спалаху (вибуху) газу, або газоповітряної суміші в закритих спорудах і спорудах, у яких є розвантажувальні отвори. Даний метод дозволяє виявити, на основі функцій ураження людей, уражаючу дію газоповітряної суміші, яка може утворитися у результаті надзвичайної ситуації у житлових та промислових спорудах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вальченко О.І. Метод визначення умовної ймовірності технічного опіку шкіри / Вальченко О.І., Гишко Г.Б., Остапова А.М. // Збірник наукових праць Харківського військового університету. Вип. 4 (10). – Харків: ХВУ, 2000.
2. Использование вероятностных оценок при анализе безопасности опасных производственных объектов / А.И. Гражданкин, М.В. Лисанов, А.С. Печеркин // Безопасность труда в промышленности. – 2002. – № 2. – С. 12-20.
3. Предупреждение и ликвидация ЧС, обусловленных террористическими акциями, взрывами, пожарами: Методическое пособие / М.И. Фолев – М.: Изд. Инст. риска и безопасности. – 2001. – 400 с.
4. Физика взрыва / под редакцией Станюковича Е. П. – М: Наука, 1975. – 704 с.
5. Бейкер У. Взрывные явления. Оценка и последствия / Бейкер У.; пер. с англ. под ред. Зельдовича Я. В. – М: Мир, 1986. – 319 с.

Вальченко А.И., Соколов В.В.

Метод выявления поражающего действия вспышки газовой смеси, которая может образоваться в жилых и промышленных сооружениях в результате чрезвычайной ситуации

Предлагается методический подход для оценки поражающего действия на людей и сооружения вспышки газовой смеси, основанный на выборе и выявлении характеристик и энергетических параметров, которые влияют на мощность поражающего действия вспышки газовой смеси

Ключевые слова: поражающее действие, газовоздушная смесь, высокотемпературные поля

Valchenko O.I., Sokolov V.V.

Method to detect the flash of gas-air mixture, which can be formed in residential and industrial buildings in the result of emergency situation

It is proposed methodological approach for assessment of the actions of the people and the structures of flash gas-air mixture, based on the selection and identify research institute of performance and energy parameters that affect the capacity of the flash gas-air mixture

Key words: lethality of, the air-gas mixture, high temperature fields